

Yliopiston 1970-luvun tutkinnon- uudistus

Marja Jalava: The University in the Making of the Welfare State. The 1970s Degree Reform in Finland. Peter Lang International, Verlag der Wissenschaften 2012. 210 s.

Suomalaisesta näkökulmasta tarkasteluna Marja Jalavan kirja on monella tavalla kiinnostava. Ensinnäkin on edelleen kohtuullisen poikkeuksellista, että iso kansainvälinen kustantaja kiinnostuu ottamaan julkaistavaksi kirjan, jonka keskeinen fokus on Suomessa, olkoon että kehyksenä ovat laajemat ja useita maita koskettelleet muutokset. Toiseksi 1970-luvun tutkinnonuudistus oli omana aikanaan kiihkeitä tunteita herättänyt prosessi – tavallaan rinnakkainen ja jatkoa edellisellä vuosikymmenellä käynnistyneelle ja vahvasti politisoituneelle yliopistojen hallinnonuudistukselle. Silti tutkinnonuudistusta on tutkittu varsin vähän, vaikka sitä on sivuttu useissa monografioissa ja artikkeleissa. Lisäksi pitää muistaa, että reformi tähtäsi nykypäivänäkin ajankohtaisiin tavoitteisiin eli tutkintojen virtaviivaistamiseen, opintojen nopeuttamiseen ja työmarkkinoille

siirtymisen aikaistamiseen. Edellä mainitut taitavat sivumennen sanoen olla yliopisto-opiskelun ikuisuuskysymyksiä, joita jokainen opetusministerisukupolvi koettaa omalla tavallaan ja keinoillaan ratkaista.

Yksi syy Jalavan kirjan pääsemisessä kansainväliseen levitykseen – analyysin tasoa nohtamatta – on varmasti teoksen lähtökohta ja rakenne. Laajemmin kiinnostavana lähtökohtana on yliopiston rooli yhteiskunnassa ja sen muuttuminen sekä toisaalta pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin historia. Jälkimmäinen herättää jo sinällään kiinnostusta, jos kohta myös kritiikkiä monissa länsimaissa. Näistä lähtökohdista on luontevaa ottaa tapaustutkimuksen kohteeksi suomalainen tutkinnonuudistus, joka oli itse asiassa osa laajempaa, esimerkiksi OECD:n alueella koettua reformipoliittikkaa. Lisäksi suomalainen tapaustutkimus tarjoaa mahdollisuuden käydä läpi ja arvioida monia sodanjälkeisen korkeakoulutushistorian käsityksiä ja itsestään selvyiksi. Isoissa linjoissa kirja kytkeytyy keskusteluun yliopiston ideasta ja sen kulloisestakin realisoitumisesta erilaisessa historiallis-yhteiskunnallisissa kontekstissa.

Kirjan rakenteessa kansainvälinen levitys näkyy laajana taustana. Siinä käydään läpi suomalaisen korkeakoulutuksen historia ensin 1600-luvulta toiseen maailmansotaan ja sitten perusteellisesti maailmansotien jälkeiset vuosikymmenet. Jälkimmäinen osa sisältää laajan ja mielestäni ansiokkaan analyysin ”koulutuksen vallankumoukseksi” nimetyksen kauden yhteiskunnallisista ulottuvuuksista. Sellaisia olivat esimerkiksi valtakunnan suunnittelun läpilyönti, koulutuksen taloudellista merkitystä alleviivannut Human capital-teoria lahjakkuusreserviajatteluneen, kulttuurinen ”elpyminen” sekä hyvinvointivaltion rakentamista vahvasti ohjannut tasa-arvo-

ajattelu. Olennaista tutkinnonuudistukselle ja laajemmin modernin korkeakoulupolitiikan aikakauteen siirtymiselle oli valtion otteen ja vaikutusvallan vahvistuminen. Valtiota tuli keskeinen koulutuspoliittinen toimija 1960-luvun puolivälin tienoilla. Tämä konkretisoitui esimerkiksi opetusministeriön organisaation uudistamisena ja henkilöstön lisäämisenä. Näin aikaisemmin yliopistojen – ja etenkin Helsingin yliopiston – hallitsemalle kentälle tuli uusi ja voimakas peluri.

Otsikkotasolla tutkinnonuudistukseen päästään käsiksi vasta lähellä kirjan puoliväliä (sivulla 70). Mutta kuten sanottu perusteellinen taustoitus on tarpeen sekä ulkomaiselle että kotimaiselle lukijalle. Reformiprosessin liikkeelle lähtöön vaikutti 1960-luvulla moni yleisemmin korkeakoulupoliitikassa näkyntä seikka, kuten opiskelijajärjestöjen aktiivisuus. Sehän oli esimerkiksi Seikko Eskolan analyysin mukaan tärkeä elementti yliopistojen hallinnonuudistustaistelussa. Opiskelija-aktiivisuus oli Jalavan tulkin mukaan olennainen osa isompaa osallistuvuuden kasvua, jolla oli vahvasti uusvasemmistolainen tausta. Lisäksi, kuten kirjoittaja osuvasti toteaa, Suomen kaltaisessa pienessä maassa toimeliilla henkilöillä on usein ollut iso rooli, olivatpa he sitten poliitikkoja, virkamiehiä tai yliopistoihmisiä. Tutkinnonuudistuksessaakin 1960-luvun keskeisen korkeakoulupoliitikon Oiva Ketosen samoin kuin myöhemmin Mikko Niemen tai Pekka Kilven rooli näyttää olleen keskeinen. Myös korkeakoulupolitiikan uuslinjauksissa näkyneet kansainväliset vaikutteet löytyvät tutkinnonuudistuksen taustalta, vaikka poliittiset toimijat olivat Suomessa jossain määrin eritaustaisia Ruotsiin verrattuna.

Tutkinnonuudistuksen iso kuva hahmottuu kirjassa kaksivaiheiseksi. Ensin rakennettiin poliittis-yh-

teiskunnallisen ilmapiirin innoittamana kunnianhimoisia, monikeroksia ja useille tieteenaloille tarkeitteja suunnitelmia. Esimerkiksi niin sanottuihin yleisopintoihin ladattiin isoja odotuksia opiskelijoiden perspektiivin laajentamisen ja tietämyksen syventämisen osalta. Myöhemmin monien käänneiden jälkeen suunnitelmat kutistuvat ja realisoituvat eri aloilla eri tahtiin tehdyiksi uudistuksiksi. Eivätkä esimerkiksi yleisopinnotkaan lopulta täyttäneet niihin kohdistettuja odotuksia.

Tutkinnonuudistuksen keskiössä oli, kuten tiedetään, niin sanottu FYTT-toimikunta. Sen puheenjohtajaksi opetusministeriö (tai itse asiassa korkeakoulu- ja tiedeosaston päällikkö Martti Takala) nimitti nuoren yhteiskuntatieteilijän Yrjö-Paavo Häyrysen. Nimitys herätti närkästystä akateemisissa yhteisöissä erityisesti, kun toimikunta sai vielä varsin vapaat kädet uudenlaisten tutkintojen suunnittelussa. Lisäksi, kuten Jalava hyvin osoittaa, toimikunnan linjauksissa näkyi vasemmistolaiseksi mielletyn opiskelijaradikalismien kaikuja. Niinpä ei ollut yllätys, että toimikunnan yliopistokoulutuksen yhteiskunnallisista kytkennöistä ponnistanut ”polytekninen malli” sai runsaasti kritiikkiä.

Jalava käy perusteellisesti läpi tutkinnonuudistuksen muokkauksen eri suunnittelu- ja palautekierroksilla. Hän näkee reformin vastustuksen keskiössä yhtäältä sodan jälkeen syntyneet antikommunistiset verkostot, jotka olivat tärkeässä asemassa myös korkeakoulujen hallinnonuudistuksesta – erityisesti niin sanotusta mies ja ääni-periaatteesta – tai uusmuotoisen opettajankoulutuksen sisällyttämisestä käydyissä kamppailuissa. Toisaalta varsinkin 1970-luvun loppupuolella suunniteltujen ”putkitutkintojen” kritiikki ponnisti myös hyvin perinteisestä, yliopisto-opintojen laaja-alaisuutta ja sivistävyyttä korostaneesta, lähtökohdasta.

Lisäksi yliopistoissa vierastettiin uudistuksen ministeriövetoisuutta. Joka tapauksessa tutkintoreformi paikantuu lyhyesti sanottuna osaksi 1960- ja 1970-luvun vaihteen molemmin puolin käytyä poliittisesti virittyntä kädenvääntöä koulutuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä ja käyttöarvosta.

Uudistuksen lopputuloksen tietynlaisessa ”vesitymisessä” tärkeää oli poliittisen tuen hiipuminen, keskusta-vasemmistolaisen allianssin hajoaminen. Poliitikkojen mielenkiinto tutkinnonuudistukseen ei tosin missään vaiheessa yltänyt hallintokamppailun tasolle. Kävi kuitenkin paljolti samalla tavalla kuin yliopistojen hallinnonuudistuksessa, jonka kiistanalaisimmat elementit katosivat keskusta-puolueen 1960-luvun lopun radikaalisuuden lieventyessä. Lopulta tutkintojen reformointi etääntyi alkuperäisistä tavoitteista ja hajautui eri tieteenaloilla omista lähtökohdista sekä erityispiirteistä läpiviedyksi. Helpoimmalla päästiin vahvasti ammattisuuntautuneilla aloilla ja pisimpään puurrettiin alkupe- räisillä ydinalueilla humanistissa ja yhteiskuntatieteissä. Kaikesta huolimatta tutkintoihin tuli tärkeitä uusia elementtejä, esimerkiksi väli- tutkinto (HuK tai LuK) poistui yli- opistoista pitkäksi aikaa, opinnoista tuli koulutusohjelma- ei enää arvosanapohjaista ja Helsingin yli- opiston esimerkkiasema tutkintojen sisällön osalta mureni.

Kirjan päätösluvussa Marja Jalava pohtii yliopiston ja hyvinvointi- valtion suhteen pitkän linjan muutoksia. Tarkastelu ulottuu nykypäiviin saakka, vaikka ei olekaan yhtä perusteellinen kuin tutkinnonuudistuksen analyysi. Ulkomaiselle lukijalle on tietysti hyvä kertoa, miten valtion ja yliopistolaitoksen suhde Suomessa on muuttunut sitten 1980-luvun puolivälin, jolloin tutkinnonuudistuskeskustelun laineet alkoivat laantua. Silti viimeiseen lukuun jää hieman kai- paamaan suomalaisen kehityksen

vahvempaa kytkemistä kansainvä- lisiin koulutuksellisiin ja taloudellisyhteiskunnallisiin linjauksiin. Sem- minkin kun kotimaan rajat ylittävä näkökulma on yksi tutkinnonuudistusanalyysin vahvuuksista.

Kokonaisuutena Jalavan kirjata on kovin vähän negatiivista sanot- tavaa. Teos on tiivis, hyvin raken- nettu ja toimiva kokonaisuus. Myös tutkinnonuudistusprosessi taustoineen, sisältöineen ja yhteis- kunnallisine kytkentöineen on analysoitu perusteellisesti ja asian- tuntevasti. Monet asiat, kuten vaikkapa artikkelien nimet, on jopa käännetty ja avattu ulkomai- sille lukijoille. Joillakin aikalaistoi- mijoilla voi toki olla Jalavan esittä- määstä poikkeavia käsityksiä, muis- tikuvia tai tulkintoja tutkinnonuudistuksesta. Tämä ei kuitenkaan muuta muuksi sitä, että kirja on tähän asti perusteellisin ja tasok- kain esitys yhdestä suomalaisen korkeakoulutushistorian kiinnostava- sta ja tärkeästä ilmiöstä.

– ARTO NEVALA